

לפני מספר שנים קראתי כתבה של מוזיקאי שחוזר לכור מחצבתו, ולמגוריו בקריות, אל אותם מקומות שעיצבו את ילדותו. במהלך הנסיעה מתל אביב לקריות מתאר המוזיקאי את אותן תחנות שעיצבו את חייו. כאשר הוא חוצה את הקישון, בדרכו לקריות, מעיר אותו מוזיקאי שתי הערות, הראשונה הייתה, שכאשר הוא חצה את הקישון דמעות עלו בעיניו, ואלו לא היו דמעות של אושר אלא דמעות שנבעו מהריחות החזקים שעלו מהקישון. ההערה השנייה והצינית הייתה, שאם אי פעם יחוקק עונש מוות בישראל כל מה ששיצטרכו לעשות על מנת לבצע את גזר הדין הוא לזרוק את הנידונים למימי הקישון. כמי שמחצית מחייו עברה באזור הכרמל והשתתף במספר פעילויות כנגד המפעלים המזהמים, הבנתי בדיוק על מה אותו מוזיקאי דיבר אך כל שנותר לי לעשות הוא לחייך חיוך מריר.

במאי 2000 מתפוצצת פרשת הצלילה בקישון, לוחמי השיטת, הילת"ם (היחידה לעבודות תת מימיות) ואגד הצליחה (יחידה שנועדה לצלוח מקווי מים במקרה של מלחמה). דורשים להכיר בהם כנכי צה"ל, לאחר שרבים מהם שצללו במימי הקישון המזוהמים, חלו בסרטן (ולפעמים בכמה סוגים שונים של סרטן). אותם לוחמים לא נזרקו לקישון, אלא צללו ושחו בו כחלק מהכשרה שלהם, והם עשו זאת למרות שהיה ברור שמימי הקישון מזוהמים, אך המוטיבציה הגבוהה, הנאמנות, קוד השתיקה וגם ההליכה אחרי המפקדים שגם הם שחו וצללו במימי העכורים של הקישון הם אלו שהביאו אותם לעשות זאת. אך בעשותם זאת הם גזרו את דינם למוות ממחלה קשה. בין אותם לוחמי השיטת שחלו בסרטן היה גם יואל בן אשר, מי שלימים יהפוך לבעלה ולאבי ילדיה של כותבת הספר, כך שסיפור חייה של סמדר בן אשר נקשר עם סיפורם של לוחמי השיטת חלו ודרשו לקבל הכרה ע"י צה"ל והמדינה.

סמדר בן אשר בוחנת את פרשת הקישון מכמה זוויות, בראש ובראשונה היא בוחנת את התהליך שעברו לוחמי השיטת עצמם, כיצד הם העידו והרגישו אל מול המדינה ששלחה אותם למשימות שגבלו בהתאבדות אך ברגע האמת אינה מכירה בהם ומתעלמת מבקשתם, מה שהוביל אותם לתבוע את המדינה ובעצם לבעוד בערכים עליהם הם חונכו של נאמנות ללא גבולות ונכונות לשלם מחיר גבוה. מצד שני מציגה בן אשר את עדותם של מפקדי השיטת שבעומדם מול השופט שמגר (שמונה לעמוד בראש הוועדה שחקרה את הנושא) התבלבלו, שכחו ואפילו שיקרו אל מול פני הוועדה, כמו כן מביאה בן אשר את עדותם של רופאי השיטת שידעו יותר מכולם על המוות ששוכן בקרקעיתו של הקישון וגם הם לא עמדו אל מול חקירתו של השופט שמגר. זווית נוספת היא הזווית ל הורי אותם לוחמים אשר התחלקו לשני קבוצות "שוברי השתיקה" אלו שהצטרפו למאבקם של השייטים ו"שומרי השתיקה" אלו שבחרו להמשיך ולשתוק ולא לשבור את מערכת הערכים והמוסכמות עליהם הם בנו את חייהם ולפיהם חינוכו את ילדיהם שהלכו לשרת את המדינה באחת מהיחידות המובחרות ביותר.

זווית נוספת אותה בוחנת בן אשר היא הזווית של דיגי הקישון, אותם אנשי קשי יום שעמלים ומוציאים את פת לחמם מהים. הם כמו לוחמי השיטת נחשפו לחומרים הרעילים, וחלקם חלו בסרטן. אך בניגוד ללוחמי השיטת הדייגים אינם נתפשים ע"י הציבור כגוף או כקבוצה שיש להתייחס אליה בחשיבות יתרה, להבדיל מלוחמי השיטת שמסכנים את חייהם. לפיכך סיפורם של הדייגים נדחק לשוליים והציבור מאבד בו עניין.

בן אשר עומדת על ההבדלים בין שתי הקבוצות הללו שטרגדיה קשרה אותן ביחד אך ההתייחסות אל כל אחת מהן הייתה שונה. בעוד שלוחמי השיטת קיבלו ועדת חקירה במקום פתוח לציבור (בית התפוצות) וחשיפה תקשורתית ברמה לאומית, ודעתו של שמגר שהייתה דעת מיעוט שקבע כי קיים קשר סיבתי בין הצלילות בקישון לבין התחלואה בקרב הלוחמים, דעתו זו אומצה ע"י שר הבטחון

שאולו מופז (שהיה הרמטכ"ל כאשר הפרשה התפוצצה) ומאפשר להם לקבל את אשר ביקשו. ולעומתם הדייגים שהמקרה שלהם נידון בבית המשפט המחוזי בחיפה כאשר הם תובעים את המפעלים אשר זיהמו את הקישון, המקרה שלהם נידון מאחורי דלתיים סגורות ללא תקשורת ברמה ארצית (התקשורת המקומית דווקא התעניינה במהלך המשפט) אל מול סוללת של עורכי דין. הדייגים מפסידים במשפט (גם לוחמי השיטת מפסידים בתביעה שלהם אל מול המפעלים) הם גם נתבעים ע"י המפעלים בהוצאות בית המשפט בסכום של 4.5 מיליון שקלים (בית המשפט העליון אליו מגיע הערעור של הדייגים תומך בהחלטת בית המשפט המחוזי את דוחה את תביעת המפעלים). סמדר בן אשר בוחנת מספר סוגיות הקשורות לפרשה כגון: התקשורת ויחסה לשני המקרים, ההליך המשפטי והקשר הסיבתי אותו יש להוכיח במהלך המשפט (ומכיוון שכך שמגר היה בדעת מיעוט בניגוד לשני חברי הועדה האחרים שהיו מדענים). ובוחנת את הדילמות והערכים המתנגשים זה בזה. כתיבתה של בן אשר היא מדוייקת ומאופקת, הנעה בין כתיבה מקצועית של דר' לפסיכולוגיה, לבין הזווית האישית של מי שחלקה את חייה עם לוחם שייטת שחלה ונפטר מסרטן. או שכפי שהיא כתבה בעצמה במבוא.

"הספר מציג את פרשת הקישון בעיקר דרך האנשים שהיו מעורבים בה, ואת מורכבותה של המציאות המיוחדת כל כך בישראל. זהו ספר אישי ובה בעת סיפור חברתי. מעולם לא כתבתי כך"

"אני מיישירה מבט אל הקורא, הלומד החוקר, ובה בעת יודעת שסבל אישי אינו רק מחשל, אלא גם עושה אותנו פגיעים יותר. אני מוגנה לכך מתוך רצון לשתף, להיות חלק מחברה מתלבטת, חושבת, טועה ומתקנת את עצמה בתהליך אין סופי של כאב ושל אמונה במשמעותם של החיים, בחוללות של תקווה."